

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“ – БЛАГОЕВГРАД
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ФИЛОСОФСКИ И
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“**

**ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО НА МАЛЦИНСТВОТА В
ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
в област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление: 3.3. Политически науки

Докторант:

Адем Сайди Зърбаш

Научен ръководител:

Проф. д-р Борис Манов

БЛАГОЕВГРАД

2022 Г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита пред научно жури от катедра „Философски и политически науки“ към Философски факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград на 25 май 2022 г., протокол № 5.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, използвани източници и приложения.

Общият обем на дисертацията е 166 страници, от които 147 са основен текст и 19 страници са приложения. В дисертационният труд са включени 14 таблици и 36 фигури(диаграми). Към дисертационният труд има приложение в обем от 5 стр.

Библиографията съдържа 131 източника – хартиен и електронен вариант.

Публичната защита ще се състои на 01 юли 2022 г. от 10:30 часа в зала 412 на първи корпус на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересувалите се в канцеларията на катедра „Философски и политически науки“ на ЮЗУ.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	4
Актуалност на темата	4
Методология и методика на изследване.....	5
Обект, предмет на изследване и работна хипотеза	5
Цели и задачи на изследване	5
Научни приноси	6
Теоретична и практическа значимост на изследването	7
II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	8
Увод	8
ПЪРВА ГЛАВА. Гражданско общество – особености, специфики и характеристики .	8
ВТОРА ГЛАВА. Защита на малцинствата и правни механизми в страните членки на ЕС	17
ТРЕТА ГЛАВА. Провеждане на емпирично изследване сред групи на малцинствата за установяване на нагласите и мненията им като част от гражданското общество в Република България	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	31
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ... Error! Bookmark not defined.	
ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ	33

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на темата

Гражданското общество е единството на социално взаимодействие и комуникативно действие, съставено от обединения, които не са държавни и не са икономически и могат да се разпростират от църквата, университетите, културата, независимите медии, спортните съюзи, дискуссионните клубове, гражданските форуми и гражданските инициативи, и да достигат до професионалните обединения, политическите партии и алтернативните асоциации. Това е пространство на ненасилствено обединяване на хората, на множество релационни мрежи, създадени в името на семейството, вярата, интереса и идеологията. Гражданското общество в България се основава на утвърдени традиции от миналото, като промяната в съществуващите условия има за цел да насърчи инициативата на всеки гражданин относно участието му в социалните дейности, да засили значението на пряката демокрация, за да се утвърдят демократични ценности. Многообразие от фактори, които мотивират създаването на граждански общества са много, но като основни могат да се определят глобализацията, комуникационната революция и политиката на европейските държави, като достъпът до ресурс за организиране и за усвояване на потенциала на изброените фактори не е еднакъв за всички граждански общества. Факт е, и че все повече европейски и световни институции и организации показват своята съпричастност към гражданското общество и от там към икономиката – чрез механизмите на финансиране на различни проекти и насърчаване на публично-частното партньорство.

Актуалността и значимостта на проблема се определя от необходимостта страната ни да осъществява дейности в съответствие с европейските политики за гарантиране правото на гражданите да участват в местната общност. Многообразието на малцинствени групи в България е предпоставка за дискриминация и социално изключване на техни представители, което изисква подобряване на националното и местно самоуправление за пълноценно интегриране на малцинствените групи в гражданското общество.

Методология и методика на изследване

Изследователските подходи и методите за провеждане на научно изследване включват използване на различни подходи за достигане до заложената цел. Като метод за събиране на знание и достигане до емпирични факти ще бъде приложен емпиричният изследователски метод, чрез средствата на наблюдение, измерване и експеримент. Приложението на методите на теоретичното изследване, като абстрактния метод на познанието, ще позволи отхвърляне на всички обекти, свойства и връзки, които пречат за разглеждането на обекта на изследване в необходимия вид. От комбинираните методи, ще бъде използван методът на анализ и синтез и по-конкретно неговата разновидност факторен анализ и синтез, както и методите индукция, дедукция и аналогията, като модел за поведение, класификацията и метод на обобщението. Други научни методи, които ще подпомогнат за реализиране на научното изследване са математическите и статистическите методи. От статистическите методи най-голямо приложение ще намери методът на групирането. За разкриване на нови знания, ключова взаимовръзка е акцентът върху пресечните тематични области в науката и тяхната проекция, чрез прилагането на интердисциплинарния подход.

Обект, предмет на изследване и работна хипотеза

Обект на изследване са малцинствените групи в България.

Предмет на изследване е представителството на малцинствените групи в гражданското общество в България.

Цели и задачи на изследването

Цел на дисертационния труд е чрез изследване и установяване мненията и нагласите към малцинствата в България да се предложат решения за тяхната промяна, водеща към по-добро интегриране на малцинствата в гражданското общество.

За реализиране на поставената цел следва да бъдат изпълнени следните **задачи**:

1. Да се изследва научната литература по проблематиката.

2. Да се разкрие същността и специфичните характеристики на гражданското общество.
3. Да се установят спецификите на етническите малцинства в България.
4. Да се разгледат обстойно европейски опит и добри практики. относно представителствата на малцинствата в гражданското общество, включително чрез анализиране на правната рамка за участие на гражданското общество в процеса на вземане на решения на местно ниво.
5. Да се изготви инструментариум, релевантен на научното изследване и цел.
6. Да се проведе изследване.
7. Да се анализират количествено и качествено получените резултати, по начин позволяващ интерпретация на резултатите, спрямо заложената изследователска цел.
8. Да се обобщят получените резултати от проведеното изследване и да се формулират изводи.
9. Да се изведат предложения за промяна в нагласите и мненията на гражданското общество за малцинствата в Република България.

Работна хипотеза

В дисертацията се формулират следните две хипотези:

Хипотеза 1: Допускане, че малцинствените групи са интегрирани в гражданското общество в България.

Хипотеза 2: Допускане, че малцинствените групи не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на действия за промяна в мнението и нагласите на обществото.

Научни приноси

Дисертационният труд съдържа няколко основни научни приноса:

1. Чрез изследване на теоретичните основи на гражданското общество, правната рамка за участие на гражданското общество в процеса на вземане на решения на местно ниво, на защитата на малцинствата в рамките на ЕС и добрите практики на европейския опит е изведен проблемът за представителството на малцинствата и спецификата на тяхната защита в Р България и международната и финансовата им подкрепа.

2. Направен е обхванен анализ на спецификите на етническите малцинства в България и основните религиозни общности. Представена е ролята на малцинствата във формирането на гражданско самосъзнание и самоинициативността им като коректив на политиките, провеждани от държавата чрез неправителствените организации. Установено е значението на участието на малцинствата в разработването, осъществяването и вземането на решения по отношение на различни програми и политики за тяхното интегриране в обществото.

3. В засилен практико-приложен план е представен работещ модел за интегриране на малцинствата в България. Проведено е изследване за установяване на мненията и нагласите на гражданското общество към малцинствата в България. Изведени са предложения за промяна в мненията и нагласите на гражданското общество, които могат да бъдат използвани за последващо целенасочено изследване на темата.

Теоретична и практическа значимост на изследването

Изведените в резултат на проведеното изследване заключения биха били полезни за теорията и практиката, доколкото представляват систематизиран подход за анализиране на действащата национална, европейска и международна правна рамка за защита на малцинствата и гражданското участие в процеса на вземане на решения.

Извършеното изследване позволява установяване мненията и нагласите на гражданското общество към малцинствата в България. На база резултатите от проведеното изследване може да се достигне до общ извод, че малцинствените групи в България не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на дейности за осигуряване на по-добър достъп и заетост, както и въвеждане на по-строги правила по отношение основните права и задължения в гражданското общество. Посочените перспективи за промяна в нагласите и мненията към малцинствата, в областите образование, трудова заетост здравеопазване и социализация, с активно партньорство между държавата и неправителствените организации, поставят основите на бъдеща дискусия, като могат да бъдат използвани при научно-изследователска работа, при последващо целенасочено изследване на темата.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Настоящият дисертационен труд на тема „Представителство на малцинствата в гражданското общество в Република България“ е с обем от 166 стр., които включват съдържание, увод, три глави, заключение, използвана литература и приложение. Библиографският списък включва общо 131 източника, от които 2/3 на български език и 1/3 на английски език. В текста са включени 14 таблици и 36 фигури. Към дисертационният труд има приложение в обем от 5 стр.

В структурно отношение, дисертационният труд следва класическата структура на увод, три глави и заключение, които са разработени, с цел изпълнение на поставените задачи.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

Уводът въвежда в тематиката на специфичните характеристики на гражданското общество и ролята на малцинствата за неговото формиране. Изложени са актуалността на темата, основната цел, задачи, обект и предмет. Зададен е научният проблем и изследователските хипотези.

ПЪРВА ГЛАВА. Гражданско общество – особености, специфики и характеристики

Изложението в първа глава започва с извеждане **същността на гражданското общество**. Гражданското общество е единството на социално взаимодействие и комуникативно действие, съставено от обединения, които не са държавни и не са икономически и могат да се разпростират от църквата, университетите, културата, независимите медии, спортните съюзи, дискуссионните клубове, гражданските форуми и гражданските инициативи, и да достигат до професионалните обединения,

политическите партии и алтернативните асоциации. Това е пространство на ненасилствено обединяване на хората, на множество релационни мрежи, създадени в името на семейството, вярата, интереса и идеологията. *Основните ценности* на всяко гражданско общество са индивидуална свобода и солидарност между равноправни индивиди, като гражданското общество е едновременно и либерално и справедливо. Поради това *нормите* са гарантирани от демократичното управление на държавата и могат да се представят така:

- права на личността – за практикуване на индивидуални граждански добродетели и нравствен избор;
- независимо правосъдие и законност. Въпреки, че понякога между гражданското общество и държавата може да възникне напрежение, то гарантира спазването на основните човешки права и свободи;
- плурализъм, поради факта, че гражданското общество притежава множество центрове на различни власти, отразяващо различното житейско многообразие, като в гражданското общество липсва доминиращо влияние на интереси;
- публичност;
- право на собственост, на сключване на договори, на предприемачество.

Гражданското общество в България се основава на утвърдени традиции от миналото, като промяната в съществуващите условия има за цел да насърчи инициативата на всеки гражданин относно участието му в социалните дейности, да засили значението на пряката демокрация, за да се утвърдят демократични ценности.

В последните години поради съвременните начини на комуникации, позволяващи осъществяването на връзка с различни части на света се засилва формирането на нетрадиционни партньорства и връзки между граждани от различни точки на света и организирането на нестопански организации, профсъюзи, религиозни групи и др. Различни междуправителствени формирования насочват вниманието си към структурите на гражданското общество, като този процес се насърчава от Организацията на обединените нации (ООН), която определя, че организациите могат да бъдат изключително ефективни при осъществяването на комуникации между местни и национални агенции за осигуряване разрешаването на различни по своя характер проблеми. Освен ООН, Световната банка също дефинира гражданското общество като

нестопански организации и групи със специални интереси, които са формални и неформални и са насочили усилията си към подобряване живота на своите бенефициенти. От своя страна банката намира в гражданските организации потенциал за даване на глас на най-бедните и маргинализираните, който да може да бъде чул от правителствата и да окаже въздействие при вземането на решения, необходими за изграждане на различни дейности и политики.

Способността на гражданските общества да предлагат различни иновативни решения и да осигуряват социални услуги, определя и заложените приоритети на Световната банка да изгради собствените си взаимоотношения с отделните структури на гражданските общества и да осигури диалог и изграждане на партньорство чрез различни политики и програми за съвместно сътрудничество. Друга организация – Международния валутен фонд, определя организациите на гражданското общество като бизнес-форуми, религиозни организации, профсъюзи и местни организации, нестопански организации и експертни групи, които не включват органи на държавно управление, както и различни компании, политически партии и медии. Фондът осъществява взаимодействие с различни представители на граждански общества поради защита човешките права в областта на икономическата и социалната справедливост, за осъществяване на дейност на национално ниво в по-бедните страни.

Разгледаните дефиниции за гражданско общество определят и неговото голямо видово разнообразие, като могат да се обобщят различни категории граждански организации, а именно:

- етнически организации;
- екологични организации;
- организации, които са с икономически интереси (търговски съюзи, занаятчийски камари и сдружения);
- организации, свързани с изкуство, култура и традиции;
- дарителски организации;
- социални движения;
- организации, имащи за цел провеждане на различни изследвания и въвеждане на иновации и др.

От посочените видове граждански организации и дефиниции на гражданското общество, могат да се изведат качествените признаци на самото гражданско общество, а именно:

- възниква само на основната на лични и частни интереси, като няма стратегически цели и не решава обществени проблеми, които по принцип са задължение на правителствените органи, на които гражданското общество може само да съдейства за правилно провеждане на държавната политика;
- обединява свободни нации;
- спазва интересите на участниците в него;
- въпреки че осъществява дейност заедно властта, то е нейният коректив, който се намесва в обществен живот;
- е обединение между свободни и равни по права граждани, които зачитат своите права, интереси и свободи и тези на другите.

Страната ни е разположена в регион, в който преобладават две религии – християнството и исляма. Преселенията на народите през различните години, определят временното и трайно заселване на различни народи по българските земи, което обяснява множеството малцинства и общности. Вътрешната политика на страната ни е насочена към поддържане на различните малцинства, във връзка със запазване на тяхната култура и традиции. България е държава-членка на ЕС и като такава е подписала Рамкова конвенция за защита на националните малцинства, създадена от Съвета на Европа с цел международна защита на правата на човека и запазване идентичността на малцинствата. База за осъществяване на интегрирането на малцинствата в българското общество е развитието на културния плурализъм, чрез:

- Политика за подкрепа на развитието на равнопоставено интегриране на малцинствата в българската национална култура.
- Интегриране при запазване на собствената културна идентичност.
- Толерантност към различията и тяхното зачитане.
- Развитие на малцинствените култури за допринасяне на общото обогатяване на националната култура.

Създаденият в България Съвет за развитие на гражданското общество, има за основна цел да провежда различни политики, чрез които да се окаже подкрепа за

гражданското общество и осъществяваните от него инициативи. Основните извършвани дейности от Съвета включват:

- анализ и изразяване на мнение на всички нормативни актове и програми, оказващи влияние върху дейността на гражданските организации;
- координиране изпълняваните дейности по Стратегията за подкрепа на развитието на гражданските организации в Република България, включително предлагане на дейности в плана за нейното изпълнение;
- събиране информация за финансирането на гражданските организации с публични средства с цел определяне на ефективността на отпусканите средства;
- анализ на ефективността на отпусканите публични средства, с които се финансират дейностите на гражданските организации;
- веднъж годишно се осъществява преглед на изпълняваните дейности от гражданските организации;
- осъществяват се дейности, чрез които да се повиши ефективността на взаимодействието между гражданските организации и държавната власт;
- приемане на процедури, чрез които се разпределят и предоставят средства на юридически лица с нестопанска цел, извършващи дейности, полезни за обществото.

Гражданските общества са основни застъпници на правата на малцинствените групи, като чрез своята самоинициативност са коректив на политиките, провеждани от държавата чрез неправителствените организации, като едно от най-големите предизвикателства за малцинствата е преодоляване на тяхната дискриминация. Въпреки, че страната ни е с действащо законодателство против дискриминацията, различни проучвания показват, че голяма част от хората от малцинствените групи се чувстват дискриминирани. Различни международни организации, включително и структурите на Европейския съюз, посочват, необходимостта от участие на малцинствата в разработването, осъществяването и вземането на решения по отношение на различни програми и политики за тяхното интегриране в обществото. Участието на малцинствата в гражданското общество е важно както за тях, така и за цялостната ефективност на предприетите мерки и програми за тяхното интегриране, защото е по-вероятно малцинствата да изпълняват дейности, които са насочени към конкретните им проблеми, и в които активно са се включили чрез предоставяне на мнение относно тяхното

разработване, осъществяване и оценка, отколкото ако само изпълняват конкретни мерки. Според Всеобща декларация за правата на човека на ООН, всеки човек има право на всички права и свободи, провъзгласени в Декларацията, без никакви различия, основани на раса, цвят на кожата, пол, език, религия, политически или други възгледи, национален или социален произход, материално, обществено или друго положение. Значението на държавата да уважава, промотира, защитава и да изпълнява тези права е заложено в международните актове.

Вторият параграф на първа глава представя европейски опит и добри практики относно представителствата на малцинствата в гражданското общество. Взаимоотношенията между европейските институции, гражданите и гражданските организации датират от 40-те години на XX век със създаването на съвместни дейности, по различни проблемни въпроси. В наши дни Европейският парламент, Икономическият и социален комитет, като и Комитетът на регионите осъществяват съвместни дейности с гражданския сектор, предоставяйки консултации на граждански организации чрез съвместно решаване на проблеми на публичния сектор. В интерес на общността, участието на граждани и различните организации на гражданското общество в процесите на вземането на решения на местно ниво е от решаващо значение за въздействие върху публичните политики и управлението на местната общност. Формите на гражданско участие могат да бъдат обществено обсъждане на нормативни актове, консултиране, участие в обсъждане и приемане на общински бюджет, създаване на обществени консултативни съвети, граждански инициативи и провеждане на местни референдуми за различни граждански инициативи. Отделните форми на гражданско участие се определят в зависимост от това дали демокрацията е с право на участие на гражданите или е пряка. При пряката демокрация, гражданите могат да инициират, вземат участие в обсъждането и пряко да вземат решения по различни въпроси, свързани с местното самоуправление, докато при демокрацията с право на участие гражданите имат право да инициират обсъждане на определени въпроси, както и да формулират решения, но окончателното решение не е тяхно право, а на съответните местни органи, а именно общински съвет и кмет. Ползите от участието на гражданите в местното самоуправление и включването им в решенията на местно ниво спомагат за повишаване доверието в институциите чрез осигуряване на прозрачност в управлението, а съхраняването подкрепата в месната власт е изключително важно за ефективното управление.

Международната правна рамка, която е приета по отношение на гражданското участие в процеса на вземане на решения на местно ниво, се състои от няколко основни документа, а именно:

- Европейска харта за местното самоуправление;
- Кодекс на добрите практики на гражданско участие;
- Стратегия на Съвета на Европа за иновации и добро управление на местно ниво;
- Препоръка № 19 на Комитета на министрите от декември 2001 г. за гражданското участие на местно ниво.

Друг документ на Съвета на Европа, е Стратегията за иновации и добро управление на местно ниво. Страната ни е една от първите държави-членки от предоставилите съгласие за участие в нейното пилотно приложение, дефинирано в Протоколно решение № 37 от 04.10.2007 г. с което я одобряват. В страната ни дейностите по Стратегията за иновации и добро управление на местно ниво, се осъществяват от Националното сдружение на общините в Република България и Министерството на регионалното развитие и благоустройството.

Моделите за гражданско участие в процеса на вземане на решения се различават в зависимост от предприетите решения в различните държави членки. Такава форма може да бъде създаване на комисия в общинския съвет, която да осъществява връзка с неправителствените организации или създаване на конкретен отдел в администрацията, който да осъществява тази връзка. Успешните примери за гражданско участие в месни политики от различни държави членки са много, дори и с включване на деца. В Норвегия, участието на гражданите в различни проекти и вземане на решения, освен, че е нормативно определено е и механизъм, който позволява гражданите да разберат, как могат да бъдат по-активни и полезни за обществото си. Иновативен пример за включване на всички групи от обществото, включително и малцинствените, е решение на местната администрация да достигне до групите, които рядко участват в обществени изяви, чрез изследване и стимулиране на нагласите и приоритетите на населението за по-активно гражданско участие. Друг интересен пример идва от Швеция, относно проучване значението на детското участие в изследване на възможностите за подобряване на градското планиране в няколко квартала на Стокхолм. Децата на възраст от 10 до 12 години, създават карти чрез използване на компютри, на които означават своите

предпочитани маршрути и специални места, както и дейностите, свързани с тези места, като добавят коментари за това какво ги впечатлява в тези места.

Кодексът на добрите практики за гражданско участие в процеса на вземане на решения дефинира различни равнища за взаимодействие и участие между местната власт и гражданите, различаващи се в зависимост от възможността гражданите да участват в процеса на разработване и приемане на национални политики. Различните нива за участие могат да се прилагат по време на всички етапи на вземане на решение, като са подходящи за конкретен етап от процеса. Свободният достъп до информация предоставя възможност на гражданите и неправителствените организации да се запознаят с основните решения и причините за тяхното вземане. Най-често използваните инструменти за информиране на гражданите, които местната власт използва са:

- интернет портали и онлайн бази данни – поради възможността за лесен достъп до актуална информация, свързана със стратегически документи и такива с оперативен характер, становища и др.;
- информационни кампании – имащи за цел повишаване на осведомеността на гражданите и обществото за различни политики. Използвани средства са печатни материали, организиране на публични прояви, предоставяне на информация на медии и социални мрежи.

Последната част от първа глава разглежда ролята и мисиите на **неправителствените организации**. Определянето, че организацията осъществява дейността си в обществена полза, поражда особени отношения между нея и държавата, при които отношения организацията се ползва със специална подкрепа, която липсва при неправителствените организации, определени за частна полза. Основните фактори, влияещи върху дейността на неправителствените организации са наложените ограничения от страна на действащото законодателство и незачитането им от страна на държавата като равнопоставен партньор във формирането на обществената политика на страната. Като фактор, ограничаващ тяхната дейност може да се определи и недостатъчното финансиране и ограничаване на източниците за външно финансиране. Гражданите и съответно неправителствените организации, достигат до институциите ефективно в резултат на влиянието на три независими един от друг фактори:

- фактори свързани със стратегическите позиции на неправителствената организация в обществото – имат се предвид статус и престиж в

обществото, както и доколко неправителствената организация е ясно различима от другите организации; какво е значението на действията и постигнатите резултати спрямо неорганизираната и незаинтересованата част от обществото; доколко политически лица са членове на неправителствената организация и доколко членовете са източници на някакво специализирано знание или умение за обществото;

- фактори свързани с характеристиките на неправителствената организация – подходящо ли е организирана; до каква степен на единодействие може да достигне в определени ситуации; какви са уменията на ръководещите неправителствената организация и разполага ли тя с достатъчно материалните ресурси за постигане на заложените си цели;
- фактори свързани със самите държавни институции – структурата и практиките на институцията; връзките и въздействията, които неправителствената организация може да направи върху членове или върху цялата институция.

От това може да се определи, че извън фактора материални ресурси, успехът на неправителствената организация зависи от:

- административните/правни познания;
- изградената мрежа от контакти;
- масовост и подкрепа, което се оказва на различните инициативи;
- възможност да се направи принос/да се извлече дивидент;
- способност да се изградят връзки с обществеността чрез медийни кампании.

Времевият хоризонт и степента на неотложност за участие на неправителствените организации в различни дейности, определят основните фактори, оказващи влияние върху осъществяваната от тях дейност.

Причините, поради които местната и национална власт следва да се стремят да включат гражданите и неправителствените организации в процеса на вземане на решения са свързани с подобряване качеството на взетите решения при вземане предвид на нуждите на конкретните групи от граждани за които те се отнасят. Непосредственото отношение към властта, гражданите могат да изразяват чрез предложения, петиции и сигнали. Въпреки даденото право за участие във вземането на решения на държавните

органи, в по-голямата си част действащото законодателство не задължава държавните органи, задължително да изискват мнението и становището на неправителствените организации при разработване на проекти на решения, съответно политика, които са свързани с тяхната дейност, както и да инициират обществено обсъждане или публична дискусия по повод на такива решения и политики. Участието на неправителствени организации в процеса на вземане на решения може да доведе до:

- Подобряване на прозрачността на вземането на решения от конкретния държавен орган и увеличаване на доверието в него.
- Подобряване на самото решение, поради получаването на информация от неправителствените организации за конкретните искания на гражданите и ефекта от взетите решения.
- Подобряване прилагането на взетите решения.

Повишаването на легитимността на взетите управленски решения и възвръщането на доверието в държавните органи чрез участие на неправителствените организации в процесите на вземането на решения е предпоставка за създаване на активно и разнообразно гражданско общество.

ВТОРА ГЛАВА. Защита на малцинствата и правни механизми в страните членки на ЕС

В първия параграф на втора глава са изведени **обществените нагласи спрямо роми и мюсюлмани**. Директният израз на етническа дискриминация в световен мащаб все повече намалява. Случаите на директна проява и враждебност, характерни за традиционните предразсъдъци, постепенно се заместват с по-леки форми, при които представители на малцинствени групи изпитват неудобство и дори страх да общуват с членове на групи, извън тази към която принадлежат. ЕС оказва решаваща роля, не само в създаването на програми за осигуряване на интеграция на малцинствените групи, но и за тяхното финансиране. Основният инструмент, с който ЕС осигурява подкрепа и добавя стойност към националните политики на държавите членки за осигуряване на равни възможности, справедливи условия на труд, приобщаване и социална закрила, е Европейския социален фонд плюс (ЕСФ+). В страни като България, Румъния и Литва, осъществяването на програмите на ЕС за интеграция на малцинствените групи е изцяло

със средства от еврофондовете, като държавното съфинансиране е със значително по-малко средства. В други държави, като Унгария, Естония, Словения и Латвия, освен международно финансиране, се отделят и повече държавни средства, за изпълнение на програмите.

Една от най-често срещаните форми за нарушаване на човешките права е дискриминацията. Дискриминацията, освен че пряко се отразява на засегнатите хора и социални групи към които принадлежат, оказва влияние и върху цялото общество. Всеобщата декларация за правата на човека, приета от ООН през 1948 г., призовава всички държави да зачитат правата и свободите на хората и да предприемат дейности и мерки за тяхното ефективно спазване. Основните ценности, които са в идеята на човешките права са достойнство и равенство, като правата следва да бъдат разбирани като стандарти, които са необходими за достоен живот. Правата на човека са общоприложими, без значение от националност, религия и култура. Човешките права са неотменими, като при определени обстоятелства част от тях могат да бъдат преустановявани или ограничавани. Универсалността на правата ги прави еднакви за всички хора, без значение от етническия им произход, раса, религия, политически убеждения и друг социален статус.

Освен основният орган на ЕС в борбата с расизма и нетолерантността – Европейска комисия против расизма и нетолерантността, други органи и департаменти, които съдействат в борбата с дискриминацията на малцинствата, са:

- Комитета на министрите;
- Парламентарната асамблея;
- Комисарят по човешките права;
- Консултативният комитет по рамковата конвенция за защита на националните малцинства.

Европейският съд по правата на човека е международен съд със седалище в Страсбург, който прилага Европейската конвенция за защита правата на човека. За да осигури изпълнение спазването на правата в Конвенцията, Европейският съд разглежда жалби на физически и юридически лица, както и жалби от държави. При установяване на нарушения от страната на държавите членки, Съдът издава решения, които имат задължителна сила за съответната държава. Жалба до съда може да подаде всеки, който смята, че правата му са засегнати, като Конвенцията защитава:

- Правото на живот.
- Правото на провеждане на справедлив процес, при граждански или наказателни дела.
- Правото на зачитане на личния и семейния живот.
- Свободата за изразяване на мнение.
- Свободата на религията.
- Правото на мирно ползване на собствеността.
- Правото на свободни избори.

Специфично е, че Европейският съд по правата на човека няма правомощия да отменя съдебни решения на национални съдебни инстанции, както и приети нормативни актове на национално ниво в държавите членки.

Въпреки предприетите европейски политики за защита правата на малцинствените групи, в голяма част от европейските държави ромските общности получават ограничен финансов ресурс за запазване на тяхната култура и езикова идентичност. Например езикът на ромите не е признат като малцинствен език, който може да се използва в обществената сфера, както са признати езиците на други малцинствени групи. Ромският език не е признат и от много европейски държави като защитен език, на основание Европейската харта за регионалните и малцинствените езици. В същото време признаването на малцинствен език има решаващо значение за признаване на самата група като малцинствена, по отношение на нейната специфична идентичност, което е от съществено значение за признаването ѝ на малцинствените права. По отношение на мюсюлманските общности срещаните проблеми са подобни на тези на ромските общности. Недостатъчната информираност на населението в европейските държави за традициите на исляма, довежда до липса на толерантност към мюсюлманите – ситуация, която допълнително се усложнява от предоставяната широко достъпна информация от различните медии и изграждания образ на проповядващите ислям народи.

Във **втория параграф** на втора глава са разгледани **същността и формите на проявление на дискриминацията**. Въпреки действието на различни политики и мерки в рамките на ЕС, в повечето държави-членки се наблюдават различни проблеми с две от най-уязвимите малцинствен групи, а именно роми и мюсюлмани. Наблюдаваното социално изключване и дискриминация на ромите в Германия и Испания е по отношение

на наемане на работа, приобщаване в обществото, настаняване в жилища, осигуряване на достъп до обществени услуги и наказателно правораздаване, което не им позволява упражняване на права. Появата на големи мюсюлмански общности в държави като Италия и Франция, които се различават от местното население по отношение на традиции и ценности, довежда до затруднения в приобщаването им към обществото. Ромите и мюсюлманите са възприемани за чужденци в страните в които живеят, дори и те да са техни пълноправни граждани и поколения да живеят в дадената страна.

Историята на дискриминация на ромската общност в ЕС се свързва с различни сведения за техните преследвания, мъчения и робство, породени от номадската им природа и специфични културни особености. Едно от тези сведения е издадената заповед на испанската кралица Изабел от 1492 г. за преследване на ромите, евреите и маврите. Дискриминацията към тях през вековете, достига до общата им характеристика на европейско етническо малцинство, живеещо в бедност и социална изолация, една от най-уязвимите групи, живеещи в европейските страни. Специфичен структурен феномен, който се проявява на институционално, социално или междуличностно ниво и е свързан с продължителната дискриминация, е т. нар. „антициганизъм“ или още „ромофобия“. Антициганизмът е определян като специфична форма на расизъм срещу ромското население, която допринася за продължителното им изключване от обществото. За да бъдат приобщени ромските общности към обществото, е необходима целенасочена политика срещу антициганизма и дискриминацията, която да допринесе за по-голяма откритост и по-широко приемане на ромите в обществото. Според ЕС е необходимо изготвяне на национални стратегически рамки, които да се справят с широко разпространените нагласи в обществото.

Към момента ромското население в страните от ЕС е етническо малцинство, като според изчисления на Съвета на Европа, ромите са между 10 и 12 милиона. Делът им в европейските държави, спрямо останалото население, се определя около 10,3% в България, 9,1% в Словакия, 8,3% в Румъния, 7,5% в Унгария, 2,5% в Гърция, 2% в Чехия, 1,6% в Испания. В останалите държави, живеещите роми са по-малко от 1 %. Повечето от ромските общности в европейските държави живеят в отдалечени селски територии.

Мюсюлманите са асоциирани основно с проповядването на исляма, поради което в повечето европейски държави се наблюдава наличието на предразсъдъци и проява на дискриминация по отношение на тези общности. Свободата на религиозната толерантност е основно човешко право, но въпреки това религиозната нетолерантност го

игнорира, като ислямophobia довежда до дискриминация в областта на заетостта и социалното изключване от обществото. Несправедливото третиране спрямо мюсюлманските общности се изразява в недостатъчна толерантност към тяхната култура и произход. Пример за това е създаването на обществено напрежение, когато ученички мюсюлманки носят забрадки или традиционни носии по време на учебните часове. Подобни трудности възникват и при упражняване на трудовите права и наблюдаваната висока безработица сред мюсюлманските общности в европейските страни, поради което заеманите длъжности най-често са свързани с нискоквалифициран труд, сезонна заетост или напълно нелегално упражняване на трудова дейност в т. нар. сив сектор на икономиката. Мюсюлманските общности, както и ромите, са подложени на дискриминация и по отношение на достъпа до жилища (без значение дали са общински или частни), както и до други различни услуги. Чест обект на насилие в европейските страни са мюсюлманските общности, както и техните религиозни храмове, които са частично разрушавани.

Дискриминацията може да бъде и структурна, основаваща се на начина на организиране на обществото и поставянето на определени социални групи в неравностойно положение. Структурната дискриминация се проявява на база различни фактори, като нормативи, установени практики и различни модели на поведение. Посочените фактори създават прегради и възпрепятстват равнопоставеността пред отделните социални групи от обществото, като дискриминацията се проявява чрез институционалните структури и поставянето на социални групи в по-изгодно положение, спрямо други. Сметчането на структурната дискриминация се постига чрез т. нар. афирмативни дейности, които се прилагат към определени социални групи и се изразяват в преференциалното им третиране, имащо за цел осигуряване на равенство. Дискриминацията, както и нетърпимостта, довеждат до нарушаване на човешките права и принципа за равнопоставеност.

На база Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 г., всички държави-членки на ЕС, в съответствие с националните си правни системи, следва да гарантират, че когато лица, които се считат за засегнати поради неприлагане принципа на равното третиране, от което може да се достигне до заключение, че е налице пряка или непряка дискриминация, че няма нарушение на посочения принцип. Посочената директива забранява и преследването, дефинирано като несправедливо отношение, проявено към

всички лица, които са се оплакали от дискриминация или са оказали помощ на други лица, оплакали се от дискриминация.

България е една от европейските страни с най-много ромско население. Точният брой на ромите е трудно да бъде определен, поради факта, че част от тях се определят като българи или турци. Според последното официално преброяване на НСИ от 2001 г., броят на ромите в страната е 370 908 души, което тогава е представлявало 4,7% от населението на България. Динамиката в размерът на ромската общност, показва нарастване в пропорционални стойности с динамиката на останалото население. Затрудненото установяване точния брой на малцинствената етническа група се поражда и поради разлика в понятията „цигани“ и „роми“, които се ползват като еднозначни от обществото. Именно поради това се наблюдава разлика по отношения на броя на ромите и самоопределилите се като такива и броя на циганите, т.е. населението от най-нисък социален и икономически статус, живеещо в „циганските квартали“/„циганските зони“ на населените места.

Етническите стереотипи и предразсъдъци водят до проява на дискриминация и пораждат конфликти. Стереотипът се определя като вярване, че ако даден индивид принадлежи към дадена социална група, която се различава от собствената, то той ще притежава отрицателни черти. Предразсъдъците се основават на стереотипа и се свързват с антипатия, която е основана на погрешна устойчива представа с приписване на нежелани качества на индивид или група от индивиди. Тези приписвани нежелани качества могат да бъдат породени от културни характеристики, като се основават на презумция, че всички членове на групата притежават общи характеристики. Предразсъдъците са свързани и с проявата на социална дистанция – термин, въведен в социологията, описващ расовите стереотипи и спонтанната склонност да се поддържа дистанция от определена група хора. От своя страна социалната дистанция се свързва и с дистанциране от индивиди, принадлежащи към определени малцинства или т. нар. етническа дистанция. Така характерни предубеждения, оказват негативно влияние върху социализирането на малцинствата, като пример може да бъде даден с генерализации, че ромите са маргинализирана група, на която не може да се оказва специално внимание. Специфично е, че етническата нагласа се придобива от ранна детска възраст и подлежи на трудна промяна, като още в първите години от развитието си, децата от малцинствените групи осъзнават междуетническите взаимоотношения в обществото и създаденото социално разединение.

Стереотипите и предразсъдъците съществуват на две равнища:

- експлицитно равнище – стереотипи, които са осъзнати от хората и могат да бъдат контролирани;
- имплицитно равнище – стереотипи, които се активизират автоматично и несъзнателно, при среща с представител на малцинствена група.

Двете равнища на стереотипите оказват различно влияние върху хората и типа преценка, която правят за малцинствената група и нейните представители. Стереотипите обикновено се основават на личен опит или впечатление от определена социална група, които се придобиват в процеса на социализация в обществото. Те могат да бъдат формирани от семейството по време на детството, от обкръжаващата среда в училище и на работното място, от средствата за масова информация. От своя страна, предразсъдъкът се проявява към социална група от хора, които обикновено не познаваме, но отново се формират в процеса на социализация. Основната разлика между стереотипи и предразсъдъци е, че когато човек има достатъчно информация за конкретната социална група, стереотипите могат да бъдат спрени, докато предразсъдъците са начинът по който се възприема конкретната ситуация от действителността и които могат да променят възприятията за реалността. Именно поради това е трудно превъзмогването на предразсъдъци, като ако противоречат на факти от действителността, може да се достигне до опровергаване на фактите.

Стереотипите, предразсъдъците и дискриминацията са свързани и с т. нар. „реч на омразата“. Според Комитета на министрите на ЕС, реч на омразата е понятие, обединяващо всички форми на изразяване, чрез които се разпространява, подбужда или улеснява дискриминация и ненавист, основани на нетолерантност. Под реч на омразата се разбира и всяка форма на злепоставяне на човек или група от хора, която се основава както на раса, така и на произход, национална и етническа принадлежност, възраст, увреждане, пол и други личностни характеристики. Речта на омразата е разпространено явление в страната ни. Проучване на Института за отворено общество през 2008 г., показва предразсъдъци и дискриминация към три групи етнически малцинства, живеещи в България – традиционни малцинства, които са със значителни международни диспори (арменци, евреи, помаци и роми), нови малцинства, формирани след 1989 г., поради имиграционни процеси (араби, вьетнамци, китайци) и етнически малцинства от съседни балкански държави (албанци, гърци, македонци, румънци, сърби и турци).

Една от основните форми, с които се проявява речта на омразата, е създаването на негативни стереотипи срещу група лица, основано на етническа принадлежност. Два от най-разпространените стереотипи, сред българското население, са, че:

- Определени малцинствени групи са по-склонни да извършват различни престъпления от други.
- Тези малцинствени групи са определяни като заплаха за цялото общество.

Националните представителни изследвания установяват високи нива на дискриминация от страна на българското население към представителства на малцинствата в гражданското общество, изразена чрез значими предразсъдъци към етническите малцинства, живеещи в България. Най-високо ниво на приемане на етнически малцинства се установява към англичаните и имигрантите от източноправославните славянски държави като руснаци, македонци, сърби и бесарабски българи. Най-значима социална дистанция се установява към ромите и турците. Дискриминацията на ромите в България се дължи на много фактори, свързани както със самата им култура, така и с недоверието от страна на мнозинството от населението. Незачитане на образованието, ранните бракове, пренебрежителното отношение към полагането на труд, възприемането на просията и кражбата като морално приемливи и др., са сред причините мнозинството от населението да е на мнение, че ромите „не могат да се променят“ и не желаят да бъдат социализирани в обществото. Ромската култура е запазила голяма част от чертите си от миналото. Ранните бракове и високата раждаемост, са били особеност, съществувала и при други култури и етнически малцинства в България, но в настоящето традицията е запазена само при ромите. В страната ни, ромската общност не е единна с монолитна култура. Съществуващите ромски групи изпитват недоверие, от една страна към българите, а от друга страна към другите ромски групи. Ерелии, калдераши, влахички и др. са роми, но са дистанцирани едни от други, която липса на еднородност, довежда до невъзможност за създаването на организация, която да ги представлява и да защитава правата им. Отделните ромски групи се различават и по благосъстояние, начин на живот, образование и др.

Втората малцинствена група, която е обект на дискриминация от българското общество са мюсюлманите. От началото на ХХІ век в България, както и в по целия свят, дискриминацията срещу мюсюлманите е свързана с „ислямофобията“ и внушеното чувство на страх срещу мюсюлманите и исляма.

В *третия параграф* на втора глава са представени **малцинствените права**. Законът за защита от дискриминация, забранява всяка форма на дискриминация в страната ни, основана на етническа принадлежност, религия и вяра, както и на всякакви други признаци, установени в закон или международен договор, по който Република България е страна. Националният орган за осигуряване на равенство и преустановяване на дискриминационни практики – Националната комисия за защита от дискриминация. Практическото прилагане на приетата законодателна рамка по отношение на борба с проявена дискриминация към малцинствените групи, е възпрепятствана поради липсата на ефективна осведоменост на малцинствата, свързана с правата и средствата, които могат да бъдат използвани за правна защита. Изпълнението на различните предприети национални стратегии за интегриране на малцинствата изисква активното им включване, като в процеса на социално включване в обществото, съществено значение имат, както пряко ангажираните отговорни институции на национално и регионално ниво, така и представители на неправителствените организации на отделните малцинства. Включването на представителствата на малцинствата във формирането и изпълнението на различни политики, допринася за интегрирането на малцинствата в обществото, чрез защита на интересите на малцинствените групи и осигуряване на активното им участие в процеса на социализация.

В страната ни съществуват различни представителства на малцинствата, различаващи се по начин на финансиране и изпълнявани дейности. Част от тях са фокусирани върху изпълнението на различни образователни проекти, други върху мониторинг относно спазване на човешките права и ограничаване на дискриминацията. Представителствата на малцинствата са от основно значение за напредъка на страната в борбата срещу дискриминация. Най-голямото представителство на малцинствата в страната ни е „Амалипе“ – ромска организация, осъществяваща дейността си за *„подобро образование, общностното развитие и равноправното интегриране на ромите в българското общество“*. За постигане на дългосрочните си цели, малцинственото представителство поддържа връзка и обменя информация на местно и национално ниво, като осигурява гласност на потребностите на ромската общност. За осъществяване на дейността си, организацията разкрива мрежа от центрове, в които работят модератори. Модераторите в различните центрове в страната, провеждат образователни кампании в ромската общност и подпомагат диалога между малцинството и местните институции.

Към момента представителството на малцинството изпълнява проекти в областта на образованието, здравеопазването и предоставянето на социални услуги, които са финансирани от Европейската комисия, Институт „Отворено общество“, Ромския образователен фонд и Министерство на здравеопазването. За ограничаване отпадането на ромските деца от образователната система, „Амалипе“ насърчава ученето през целия живот в ромската общност, както и по повишаване образователния статус на ромите и включване на родителите в училищния живот. Друго малцинствено представителство на ромите е сдружение „Асоциация Интегро“, създадено с цел подкрепа на ромските общности в подобряване на общественото им положение, социално включване и борба с дискриминацията. Дейността на представителството е насочена към създаване на активно гражданско общество в ромските общности и обединяване на усилията за участие на ромите във всички нива за вземане на решения и осигуряване на диалог и сътрудничество с местните и национални власти. Реализираните проекти на малцинственото представителство, с финансиране на фондовете на ЕС, са насочени към завършване на средно образование на ромските младежи, предоставяне на средства за развитие на дейности в селските райони, овластяване на ромските жени и др. В областта на здравеопазването, едно от малцинствените представителства, която осъществява дейност е Фондация „Здравни проблеми на малцинствата“. Основната цел на представителството е да повиши здравето и социално състояние на малцинствата, с основен фокус върху ромите, за да подобри качеството им на живот, нужно за активната им социализация в обществото. В екипа на малцинственото представителство са включени лекари, психолози, педагози, социални работници и представители на различни етнически групи. Дейностите се осъществяват чрез здравни медиатори в ромските квартали.

ТРЕТА ГЛАВА. Провеждане на емпирично изследване сред групи на малцинствата за установяване на нагласите и мненията им като част от гражданското общество в Република България

В *първия параграф* на трета глава са представени целите, предмета и задачите на изследването. **Цел** на емпиричното изследване е установяване на мненията и нагласите на гражданското общество към малцинствата в България. **Обект** на изследване са нагласите и мненията на гражданското общество към малцинствата в България. **Предмет**

на изследване са 154 български граждани. Методологията за провеждане на изследването е прилагане на анкетен метод. Разработената анкета (приложение) съдържа 20 въпроса от отворен и затворен тип, имащи за цел установяване мненията и нагласите на гражданското общество за малцинствата.

Анализът на резултатите от проведеното изследване за установяване мненията и нагласите на гражданското общество към малцинствата в България позволява формулирането на следните изводи:

- Анкетираните респонденти са толерантни към малцинствените групи (96,1% от представителната извадка).
- 89,9% от анкетираните лица категорично подкрепят интегрирането на малцинствените групи в гражданското общество.
- Запазването на културната идентичност на малцинствените групи, спомага за общото обогатяване на националната култура. Мнението се потвърждава от 91,6% от анкетираните лица.
- 84,4% от анкетираните лица категорично заявяват мнението си, че провежданата от България политика за подкрепа и интегриране на малцинствените групи не е ефективна.
- Турците са най-уважаваната малцинствена група от респондентите.
- Най-приемани от респондентите са ромите, следвани от каракачани.
- Най-голямо безразличие при анкетираните лица се наблюдава спрямо евреи и татари.
- Най-не приемани и мразени от респондентите са евреите.
- Не е установено единодушно мнение по отношение на крайно религиозни проявления в България, но такива според анкетираните лица е възможно да се проявят или вече са се проявили при роми и турци.
- 69,5% от анкетираните представители на гражданското общество вярват на хората от малцинствените групи.
- Мнението на респондентите относно нагласата им за взаимоотношения с представители на малцинствените групи е различно, като 45,5% приемат да живеят с представител на малцинствена група в една държава, 10,6% – да имат за приятел, 5,2% – да работят заедно и 1,9% – да имат за колега. Не

желаят да имат никакви взаимоотношения с представители на малцинствени групи 4,5% от анкетираните лица.

- Най-дружелюбни, според мнението на анкетираните представители на гражданското общество, са турците, следвани от помаците.
- Като най-работливи са определяни помаците, а като най-мързеливи – ромите и турците.
- Използвачи и крадливи, според анкетираните лица са ромите и евреите.
- 72,7% от анкетираните лица са на мнение, че държавата трябва да се отнася към малцинствените групи, както към цялото гражданско общество, а според 13,6% – държавата трябва да насочи усилията си към намаляване на дискриминацията. 9,1% от анкетираните лица са на мнение, че държавата трябва да помага на малцинствата за съхраняване на традициите и обичаите.
- 44,2% от респондентите посочват, че познават религиозните вярвания на повечето от малцинствените групи.
- 51,9% от респондентите се информират за религиозните вярвания и култура на малцинствените групи от различна литература. Останалите получават информация основно от медиите, приятели и познати и самите малцинства.
- 76,6% от анкетираните лица са посещавали храм на друга религия.
- Общите ценности и общата националност, според анкетираните, са основните причини за обединяване на различните малцинства в гражданското общество.
- Анкетираните лица биха предприели действия за да променят по-доброто интегриране на малцинствените групи в гражданското общество. Дейностите, които биха помогнали, са свързани с промяна в образованието на цялото гражданско общество, промяна в политиката на държавата по отношение предоставяне на равни права и задължения на всички малцинствени групи, осигуряване на по-добър достъп до информация и културни мероприятия, организиране на събития, в които да участват различни малцинствени групи, повишаване информираността на гражданското общество за културата и традициите на малцинствените групи и др.

- За намаляване на дискриминацията към малцинствените групи, анкетираните лица биха променили представянето на информацията от медиите, която насърчава дискриминацията, разширяване достъпа на работни места за малцинствените групи, включително в държавни институции и др.

На база резултатите от проведеното изследване може да се достигне до общ извод, че малцинствените групи в България не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на дейности за намаляване на дискриминацията, осигуряване на по-добър достъп и заетост, както и въвеждане на по-строги правила по отношение основните права и задължения в гражданското общество. Предложенията за промяна в нагласите и мненията на гражданското общество за малцинствата в Република България, са в областите образование, трудова заетост здравеопазване и социализация, с активно партньорство между държавата и неправителствените организации:

- Образование – подобряване информираността на учителите и персонала в детските градини и училищата за приобщаване и социализация на деца и ученици от етнически малцинства; осигуряване на възможност за изучаване на майчин език в допълнителни форми/извънкласни дейности; организиране на срещи на учениците с изявени в различни области представители на малцинства и др.
- Трудова заетост – подобряване условията за наемане на работа; намаляване на отпускните помощи за определени малцинствени групи с цел активното им включване като работна сила.
- Здравеопазване – въвеждане на програми за ранна интервенция и превенция на заболявания при деца от малцинствените групи; повишаване информираността на малцинствените групи за рисковете от ранна бременност, използването на алкохол и наркотични вещества, с цел ограничаване на рисковото поведение.
- Социализация – създаване на повече неправителствени организации, които чрез подкрепа на държавата да осъществяват ефективна комуникация с малцинствените групи; признаване на културата и ценностите на отделните малцинства, участие на представители на малцинствените групи в разработване и изпълнение на държавни политики, осигуряване на по-добър достъп до културни мероприятия, въвеждане на еднакви права и

задължения за всички граждани, без значение от етноса им; създаване на собствени медии и литература за отделните малцинствени групи и др.

От проведеното изследване в трета глава се достига до следните изводи:

- По-голямата част от гражданското общество в България е толерантно към малцинствените групи, като подкрепят пълноценното им интегриране и социализиране.
- Ако се осъществяват дейности за запазване на културната идентичност, интегрирането на малцинствените групи в гражданското общество ще бъде по-лесно.
- Провежданата от България политика за подкрепа и интегриране на малцинствените групи, според анкетиранията лица, не е достатъчно ефективна.
- В страната се проявяват крайно религиозни проявления.
- Малко над половината от анкетирани лица вярват на хората от малцинствените групи.
- Държавата трябва да се отнася към малцинствените групи, както към цялото гражданско общество.
- Общите ценности и общата националност са основните причини за обединяване на различните малцинства в гражданското общество.
- Анкетиранията лица биха предприели действия за да променят по-доброто интегриране на малцинствените групи в гражданското общество. Дейностите, които биха помогнали, са свързани с промяна в образованието на цялото гражданско общество, промяна в политиката на държавата по отношение предоставяне на равни права и задължения на всички малцинствени групи, осигуряване на по-добър достъп до информация и културни мероприятия, организиране на събития, в които да участват различни малцинствени групи, повишаване информираността на гражданското общество за културата и традициите на малцинствените групи и др.
- Необходимо е осъществяването на повече дейности за намаляване на дискриминацията, като промяна в представянето на информация от медиите, която насърчава дискриминацията, разширяване достъпа на работни места за малцинствените групи и др.

- Малцинствените групи в България не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на дейности за намаляване на дискриминацията, осигуряване на по-добър достъп и заетост, както и въвеждане на по-строги правила по отношение основните права и задължения в гражданското общество.
- Предприеманите дейности следва да бъдат в областите образование, трудова заетост здравеопазване и социализация, с активно партньорство между държавата и неправителствените организации.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението на дисертационния труд е представено обобщение на проведенят литературен анализ и изследване относно ролята на малцинствата за формиране на гражданското общество в Република България. Резултатите от проведеното изследване потвърждават втората първоначално заложена хипотеза, а именно, че малцинствените групи в България не са достатъчно интегрирани в гражданското общество и е необходимо предприемане на дейности за намаляване на дискриминацията, осигуряване на по-добър достъп и заетост, както и въвеждане на по-строги правила по отношение основните права и задължения в гражданското общество.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ,

УЧАСТИЯ В НАУЧНИ КОНФЕРЕНЦИИ И ДОКЛАДИ НА ДОКТОРАНТА

1. Ролята на учителя за формирането на политическата култура/The Teacher's role for the formation of the political culture, International Journal „Knowledge“ 2018: 123-129. Съавтор/и: гл. ас. Петрана Стойкова, Budva, Montenegro (наличен разделителен протокол);
2. Дискриминация – същност, форми и проявления, студия, сборник „Докторантите в науката. 5“, УИ „Неофит Рилски“ 2021, ISSN 2738-8328, с. 226-253;
3. „Гражданското общество – особености, специфики и характеристики“, сборник „Докторантите в науката. 5“, УИ „Неофит Рилски“ 2021, ISSN 2738-8328, с. 102-121;
4. Участие в докторантско училище и докторантска научна сесия в ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, 2017;
5. Участие с доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в България и Македония“, 6th International Conference Ohrid – Vodici, 2018;
6. Участие с доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в България и Албания“, Еразъм + университет Александър Джовани в гр. Елбасан, Албания, 2018;
7. Участие по програма Еразъм + с доклад на тема „Гражданско общество и етнически малцинства в Република България и Република Турция“, Turkey, 2019;
8. Участие във студентска научна сесия с тема „Възрожденският процес на българските мюсюлмани от 1987 – биографични наративи“, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2012;
9. Участие в студентска научна сесия с тема „Конструиране на идентичност чрез наративите на прехода – Смяна на имената на българските мюсюлмани през 1989, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 2012;
10. Дипломна работа/магистър на тема „Ролята на НПО с образователна функция в процеса на формиране на гражданско общество“, ЮЗУ „Неофит Рилски“;
11. Дипломна работа/бакалавър на тема „Човешкото различие като етична норма в училище“.

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ

От

Адем Сайди Зърбаш,

докторант във Философски факултет в Катедра „Философски и политически науки“
към Югозападен университет „Неофит Рилски“ гр. Благоевград.

Във връзка с провеждането на процедура за придобиването на образователната и
научна степен **доктор** и представения от мен дисертационен труд:

1. Декларирам, че настоящата дисертация е мое дело и добросъвестно съм посочил всички източници, на които съм се позовал;
2. Декларирам, че в случай на констатиране на плагиатство съгласно Закона за авторско право Научното жури за защита е в правото си да я отхвърли;
3. Декларирам, че резултатите и приносите, които представям в научния труд, са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които нямам участие.

Дата: 25.05.2022 г.

Подпис: Адем Зърбаш